

INFORMATIE IN TOELICHTINGEN NOG TE SUMMIER

Kredietcrisis en bancaire jaarverslagen

Zelden hebben aandeelhouders en andere belanghebbenden zo uitgekeken naar jaarrekeningen als naar die van banken over 2007. Eindelijk zou er duidelijkheid komen over de werkelijke omvang van de kredietcrisis, de geleden financiële schade en de *exposure* van banken. Bovendien stelde IFRS 7 voor het eerst gedetailleerde eisen aan informatie over de risico's aangaande financiële instrumenten.

TEKST MICHEL VAN DER LOF EN DICK KORF* | BEELD CORBIS

Tegen deze actuele achtergrond werd de verslaggeving van 24 Europese banken over 2007 tegen het licht gehouden. Het onderzoek richtte zich vooral op de informatie over risico's (krediet-, markt- en liquiditeitsrisico), waardering van financiële instrumenten (waaronder fair value informatie), bijzondere waardeverminderingen (impairments) en *special purpose entities* (SPE's, *off balance sheet vehicles*).

De mate waarin banken in 2007 door de kredietcrisis waren geraakt was vooral afhankelijk van de betrokkenheid bij producten en markten die direct of indirect zijn gerelateerd aan de Amerikaanse *subprime* hypotheekmarkt. Alle onderzochte banken zijn hier in meer of

mindere mate bij betrokken: als kredietverschaffer, ontwikkelaar of gebruiker van gestructureerde financieringsinstrumenten, belegger, handelaar, liquiditeitsverschaffer of anderszins.

REËLE WAARDE

Volgens IFRS worden financiële instrumenten na de eerste opname in de balans gewaardeerd tegen reële waarden tenzij het instrumenten zijn die worden geclassificeerd als tot einde looptijd aangehouden beleggingen of als leningen en vorderingen. Bij de meeste financiële instrumenten die door de kredietcrisis zijn geraakt, is inderdaad deze *fair value* gerapporteerd, omdat ze ofwel voor de handel ofwel in de belegging-

portefeuille werden aangehouden. Als een actieve markt ontbreekt of de genoteerde marktprijs geen goede indicatie is voor de reële waarde, moet een waardingsmodel worden gebruikt waarbij zoveel mogelijk van de gebruikte variabelen waarneembaar zijn in de markt. Pas als die niet voorhanden zijn, kunnen variabelen worden gebruikt waarvan de hoogte is geschat door de instelling zelf. Veronderstellingen en geschatte parameters spelen in zo'n geval uiteraard een grote rol. Aangezien de waardering voor Amerikaanse subprime hypotheek, Alt-A hypotheekbeleggingen en Residential Mortgage-Backed Securities (RMBS) in beginsel geschiedt met deze waardingsmodellen, is het belangrijk dat banken hierover in hun jaarrekening adequate toelichtingen opnemen.

SUMMIERE UITLEG

Alle 24 onderzochte banken beschrijven welke waarderingstechnieken zijn gebruikt. De hoeveelheid informatie verschilt echter sterk. Bij diverse banken is de toelichting te summier en te weinig gedetailleerd om de onzekerheden in de waarderingen goed te kunnen inschatten. Slechts zeven banken beschrijven welke significante variabelen in waardingsmodellen zijn gebaseerd op schattingen van het management. Drie instellingen geven daarnaast enige uitleg over de gehanteerde veronderstellingen. Over de wijze van waarderen - marktprijs, model met marktinformatie of model met

Bij diverse banken is de toelichting te summier en te weinig gedetailleerd om de onzekerheden in de waarderingen goed te kunnen inschatten.

eigen schattingen - hebben elf banken een cijfermatige analyse opgenomen. Daarnaast geven twee banken aan welke reële waarden van financiële activa en passiva zijn gebaseerd op een model met eigen schattingen. Twee andere banken doen dat alleen voor financiële activa en één bank geeft aan welke reële waarde is berekend met behulp van modellen, zonder onderscheid te maken naar variabelen op basis van marktinformatie en eigen schattingen.

IMPAIRMENTS

Dezelfde beknoptheid geldt voor de toelichting op de gehanteerde grondslagen voor het vaststellen van zogenoemde *impairments* voor beleggingen. Ook daar is de informatie op het punt van subprime gerelateerde activa veelal weinig concreet om bijvoorbeeld goed te kunnen beoordelen welke invloed verslechterende financiële of aandelenmarkten op de toekomstige winstontwikkeling kunnen hebben. Ook voor de vergelijking van de resultaten tussen banken onderling is de informatie over de gehanteerde grondslagen te beperkt.

KREDIETRISICO

Leningen en vorderingen uit hoofde van kredietverlening vormen bij alle onderzochte banken veruit de grootste actiefpost. Waardeverminderingen uit hoofde van kredietverlening (debiteurenvoorzieningen) kunnen dan ook van grote invloed zijn op de resultaten. Alle onderzochte banken verschaffen de vereiste informatie over het maximale kredietrisico dat per balansdatum aanwezig wordt geacht. Die informatie richt zich niet alleen op de in de balans verwerkte posten maar juist ook op de buiten de balans opgenomen verplichtingen. Daarbij gaat het om de kredietrisico's uit hoofde van verstrekte garanties en nog niet benutte kredietfaciliteiten. Het totale aandeel van de *off balance sheet*-verplichtingen in het maximale kredietrisico varieert van 28,1 (BBVA) tot 6,8 procent (UBS).

LIQUIDITEIT VAN ACTIVA

De informatie over de liquiditeitsrisico's van de bank voldoet over het algemeen aan de eisen van IFRS 7. Dit betreft vooral

informatie over de opvraagbaarheid van verplichtingen en de verhouding tussen vereiste en beschikbare liquiditeit.

Dertien van de 24 banken geven informatie over de contractuele looptijd van financiële activa naar analogie van de financiële verplichtingen. Dit is een vrijwillige toelichting omdat de standaard hierover niets regelt. De contractuele looptijd van activa heeft ons inziens overigens weinig betekenis voor het verschaffen van inzicht in de liquiditeit van een bank.

Dat ligt anders met informatie over de mate waarin activa op de korte termijn liquide kunnen worden gemaakt, bijvoorbeeld door middel van belening of in repotransacties. Die informatie is onder IFRS evenmin vereist, maar is wel een relevante indicator voor de liquiditeit van een bank, vooral als dit 'terstond liquide maken' kan plaatsvinden zonder waarde-

Het is opvallend dat banken over de liquiditeitspositie van *special purpose entities* geen informatie verstrekken.

verlies (zoals bijvoorbeeld bij geforceerde verkoop kan voorkomen). Juist tijdens de kredietcrisis is dit voor veel partijen uiterst relevant gebleken.

Informatie over dergelijke 'liquiditeitsruimte' hebben wij in de toelichtingen bij de jaarrekeningen echter niet of nauwelijks aangetroffen.

CONSOLIDATIE SPECIAL PURPOSE ENTITIES

Bij het investeren in verpakte hypotheekleningen wordt vaak gebruikgemaakt van zogenoemde *special purpose entities*. IFRS kent gedetailleerde eisen voor de verwerking en consolidatie van dergelijke SPE's. Volgens de officiële interpretatie van de desbetreffende IFRS-regel (SIC 12) bepaalt dat een SPE moet worden geconsolideerd als de economische realiteit is dat de verslaggevende entiteit er zeggenschap over uitoefent.

In veel gevallen kan zeggenschap ontstaan op basis van het vooraf bepalen van de activiteiten van de SPE die werkt op de 'automatische piloot', ook als de

entiteit minder dan de helft van het stemrecht van de SPE bezit. Ook andere omstandigheden kunnen wijzen op zeggenschap, bijvoorbeeld als de activiteiten van de SPE in wezen worden uitgevoerd namens de entiteit volgens haar eigen specifieke bedrijfsbehoeften, of wanneer de entiteit in wezen gerechtigd is om de meerderheid van de voordelen van de SPE te verkrijgen en bijgevolg ook is blootgesteld aan de meerderheid van de daaruit voortvloeiende risico's.

LIQUIDITEIT EN OFF BALANCE SHEET VEHIKELS

Het is opvallend dat banken zich bij de informatie over de liquiditeitspositie beperken tot de geconsolideerde jaarrekening en over de liquiditeitspositie van *special purpose entities* geen informatie verstrekken.

Bij veel securitisatiestructuren treden arrangerende banken op als liquiditeitsverschaffer, vaak door een zogenoemde 364-dagen 'revolverende' liquiditeitsfaciliteit (wordt elk jaar stilzwijgend verlengd). Toen de kredietcrisis zich nadrukkelijker begon te manifesteren werd duidelijk dat veel gebruik is gemaakt van deze liquiditeitsfaciliteiten, vooral bij *special investment vehicles* of zogenoemde *conduits*. Zo werden vehikels uit de markt gehaald of is er anderszins gebruik gemaakt van de hiervoor genoemde liquiditeitsfaciliteiten. Voor een aantal banken gingen dergelijke liquiditeitsoperaties gepaard met grote

Het jaar 2007 verslagen

Dit artikel is een beknopte samenvatting van hoofdstuk 3 in de deze dagen te verschijnen NIVRA-publicatie 'Het Jaar 2007 Verslagen'. Zie voor een overzicht van de overige zes onderzoeksartikelen in deze bundel pagina 12 van dit nummer.

financiële risico's en verliezen. Anders gezegd: de liquiditeitsfaciliteiten ontwikkelden zich tijdens de crisis tot 'de facto' kredietfaciliteiten. De informatie hierover in de onderzochte jaarrekeningen is bij vrijwel alle banken echter beperkt of zelfs helemaal niet aangetroffen.

OMVANGRIJKER

Met de introductie van IFRS 7 zijn de jaarrekeningen van banken onmiskenbaar veel omvangrijker geworden. Het gecontroleerde deel van de jaarrekening bevat veel meer informatie over financiële instrumenten en over risicomanagement. Risico-informatie wordt aangetroffen in zowel het jaarverslag als de jaarrekening, maar soms dubbel en niet altijd consistent. Wellicht verklaart de 'nieuwheid' van IFRS 7 waarom banken er nog onvol-

doende in zijn geslaagd om een en ander te stroomlijnen.

Dat de informatievoorziening uit hoofde van IFRS 7 over risico's nog niet optimaal is blijkt ook uit de reacties van verschillende internationale partijen, waaronder standard setters als de IASB, de Europese koepel van beurstoezichthouders CESR, het Financial Stability Forum en lokale toezichthouders.

EXPERT PANEL

In 2008 hebben diverse instanties initiatieven ondernomen om de rapportage over risico's in relatie tot de kredietcrisis te verbeteren. Zo heeft Het Financial Stability Forum in juni 2008 aangegeven dat in de toelichting jaarrekeningen informatie moet worden opgenomen waaruit de betrokkenheid blijkt bij gestructu-

reerde 'kredietproducten'. De IASB heeft een *expert panel* gevormd waarin naast jaarrekeninggebruikers zoals analisten en rating bureaus ook banken, verzekeraars en de grote accountantskantoren zijn vertegenwoordigd. Dit panel heeft in oktober 2008 een document gepubliceerd met aanbevelingen over het vaststellen van reële waarden als markten niet langer actief zijn en aanbevelingen gedaan voor toelichtingen bij dergelijke waarden. Daaropvolgende heeft de IASB wijzigingen voorgesteld voor IFRS 7 waarmee wordt beoogd om waarderingonzekerheden bij toepassing bij fair value beter tot uitdrukking te laten komen in de jaarrekening. □

NOOT

* Michiel van der Lof en Dick Korf zijn partner bij respectievelijk Ernst & Young en KPMG.

CATEGORIE: ONDERHANDEN WERK
ONDERWERP: WINSTNEMINGSMETHODE
REGELGEVING: RJ 221 EN RJ 270

Vraag ...

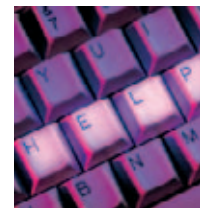
Op de NIVRA-helpdesk kwam de vraag binnen of onderhanden werk niet alleen fiscaal maar ook commercieel inclusief winststopslag moet worden gewaardeerd. De vragsteller verwijst naar de voorbeelden in de Richtlijnen (RJ 221) waarbij de bouw van gebouwen, bruggen, schepen en raffinaderijen geldt als projecten die inclusief winststopslag moeten worden gewaardeerd.

Het is de vragsteller niet duidelijk of ook ander onderhanden werk inclusief winststopslag moet worden gewaardeerd. Hij geeft daarbij voorbeelden van kleinere projecten van dakdekkers en machinefabrieken, waarbij de projecten een doorlooptijd hebben van minder dan één jaar en er sprake is van een 'stroom' van min of meer vergelijkbare projecten.

Antwoord ...

Het antwoord is afhankelijk van de omvang van de onderneming én van de aard van de projecten. Voor middelgrote en grote rechtspersonen geldt dat projectopbrengsten en -kosten in de resultatenrekening moeten worden verantwoord naar rato van de verrichte prestaties. Deze *percentage of completion*-grondslag (PoC) is van toepassing op onderhanden projecten in opdracht van derden. Voorwaarde is wel dat het resultaat van een onderhanden project betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Er zijn wel uitzonderingen op deze regel. Indien er een continue stroom van projecten is met een looptijd van overwegend korter dan twaalf maanden dan, behoeft er géén tussentijds resultaat te worden genomen. Een aparte benadering geldt ook voor de productie en verkoop van machines waarbij specifieke leveringscondities voor de installatie gelden. Als er sprake is van een formele acceptatie door de klant na installatie, dan mag tussentijds geen omzet en resultaat worden genomen. Voor kleine rechtspersonen hangt de winstnemingsmethode, naast de genoemde uitzonderingen, af van de gekozen grondslag. Voor jaarrekeningen op fiscale grondslag is de 'PoC'-methode verplicht. Voor kleine rechtspersonen die de jaarrekening op economische grondslag opstellen bestaat echter de mogelijkheid om te kiezen uit de 'PoC'-methode of de methode van winstneming bij oplevering van het werk. Deze laatste methode wordt ook aangeduid als Completed Contract.

VAN DE HELPDESK

Heeft u een vraag op vaktechnisch gebied? Meld deze bij de Helpdesk (www.nivra.nl/helpdesk).

Accountant.nl

Voor meer Helpdesk-vragen zie Accountant.nl.